

Svake minute u svijetu zbog zagađenog zraka umru dijete i deset odraslih osoba.

Najveći dio državne pomoći zemalja Zapadnog Balkana, kada je riječ o energetsom sektoru, usmjerava se ka termoelektranama na ugalj i rudarskim kopovima koji su ogromni zagađivači, a izostaju poticaji za ekološki prihvatljiva rješenja, ukazuje Srđan Kukulj iz Alijanse za zdravlje i okoliš HEAL.

Savjetnik ove evropske nevladine organizacije za balkansku regiju u razgovoru za Al Jazeera ukazuje kako hiljade ljudi zbog zagađenosti zraka u našoj regiji obolijeva uslijed zagađenja zraka, vode, tla, te kako vlasti regije ne rade dovoljno na unapređenju stanja.

Koliko su ljudi regije svjesni zagađenosti zraka (a samim tim i cijele okoline) na Balkanu?

Građani Zapadnog Balkana su svjesni koliko je zrak zagađen u ovoj regiji, a što možemo vidjeti iz primjera sve češćih javnih skupova kao što su protesti ili potpisivanje peticija, povećanog broja informativnih objava putem socijalnih mreža u kojima građani ističu problem o zagađenosti zraka u mjestu u kojem žive, i sve većeg broja ljudi koji koriste zvanične podatke o kvaliteti zraka ili aplikacije na telefonima kako bi se informisali i zaštitili sopstveno zdravlje.

Mediji takođe često izvještavaju o kvaliteti zraka u regiji, a to je valjda pokazatelj koliko se javnost interesuje za ovu temu.

Organizacije civilnog društva ali i međunarodne organizacije su u regiji Zapadnog Balkana pokrenule volonterske građanske inicijative usmjerene ka nezavisnim mjerenjima kvalitete zraka kako bi time povećali vidljivost ovog problema i zagovarali za bolju kvalitetu zraka. Iako predstavnici vlasti često osporavaju tačnost podataka prikupljenih tokom ovih nezavisnih mjerenja, moramo reći da ovi mali uređaji nisu u rangu zvaničnih mjernih stanica za monitoring kvalitete zraka, ali ih ne smijemo zanemariti jer se radi o uređajima sa naprednom tehnologijom čiji rezultati u konačnici odstupaju u malom postotku od zvaničnih. Ovi mali uređaji su produkt globalne naučne zajednice koji su nastali iz potrebe da podaci o kvaliteti zraka budu dostupni u realnom vremenu jer jedino na taj način građani mogu znati u kom trenutku trebaju smanjiti aktivnosti i spriječiti izlaganje visokim koncentracijama zagađivača u zraku.

Koje kategorije stanovništva su najviše na udaru?

Loša kvaliteta zraka najviše šteti osjetljivim kategorijama stanovništva kao što su bebe, djeca, trudnice, hronični bolesnici i ljudi čije izlaganje visokom stepenu zagađenosti zraka spada u kategoriju profesionalne izloženosti.

Ranjivost navedenih kategorija stanovništva, ali ne samo njih, najviše se ogleda u broju hospitalizacija uslovljenih respiratornim ili kardiovaskularnim simptomima, broju dana ograničene aktivnosti ili radne sposobnosti, broju dana sa simptomima bronhitisa ili astme ali i u broju prijevremenih smrtnih slučajeva.

Svaki vid pružanja zdravstvene pomoći i njege se pripisuje dodatnom zdravstvenom trošku koji je rezultat prekomjerne zagađenosti zraka, a račun za naplatu ide na adresu javnog zdravlja.

Koji su najveći zagađivači zraka u regiji Zapadnog Balkana, da li su to kućna ložišta, sistemi grijanja, stari automobili...?

Podaci se razlikuju od države do države kada pričamo o regiji Zapadnog Balkana tj. zemljama koje nisu članice Evropske unije (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija). Postoji niz problema koji se nalaze na putu ka izradi sveobuhvatnih naučnih studija o procjeni količine, vrstama i izvorima zagađivača jer jednostavno ti podaci nisu javno dostupni – a nastavljajući ovaj niz, trebamo spomenuti povremeno odsustvo kontinuiranog mjerenja kvalitete zraka što u slučaju izrade naučnih studija predstavlja izazov.

Činjenica jeste da se na cestama Zapadnog Balkana nalazi veliki broj zastarjelih vozila i vozila sa dizel motorima, da mreže gradskog prevoza nisu usklađene sa urbanističkim uslovima i potrebama građana, da veliki broj domaćinstava nije priključeno na mreže daljinskog centralnog grijanja te građani najčešće spaljuju drvo ili ugalj za potrebe grijanja ili kuvanja.

Naravno, zbog činjenice da živimo o regiji u kojoj imamo veliki broj obradivih površina, pojavljuje se i problem sa spaljivanjem usjeva, a satelitski snimci svakako potvrđuju da pričamo o ustaljenoj praksi koja je naslijeđena, ali i požarima koji su često posljedica ovih aktivnosti. Poljoprivreda, industrijske i građevinske mašine i industrijski transport doprinose značajno ukupnoj zagađenosti zraka.

Koliko se radi na unapređenju stanja u spomenutim sferama svakodnevnog života?

Ne radi se dovoljno. Svjedoci smo da vlade svih zemalja u regiji Zapadnog Balkana najveći

dio državne pomoći usmjeravaju ka energetsom sektoru tj. termoelektranama na uglj i rudarskim kopovima koji su ogromni zagađivači zraka, vode i zemljišta, dok sa druge strane nedostaju podsticaji ili olakšice za građane, na primjer kroz nabavke automobila novijih generacija ili povećanje mreže gradskog i međugradskog prevoza i povećanje daljinskog centralnog grijanja, ili povećanje broja pješačkih zona i zelenih površina ili staza za bicikliste...

Kako pitanje napretka država ove regije ne bi posmatrali samo kroz svakodnevni život građana, već kroz strateški pristup vlada u procesu rješavanja problema zagađenosti zraka i životne sredine uopšte, onda se pitanje sprovođenja postojećih zakona samo nameće tj. koliko su države uradile na dosezanju ciljeva definisanih u strategijama i akcionim planovima koji imaju integrisane aktivnosti i indikatore o zaštiti javnog zdravlja i životne sredine uključujući i kvalitetu zraka. Ili koliki je broj velikih industrijskih zagađivača kojima je rad trajno zabranjen zbog ne poštivanja zakona, ili kada možemo očekivati izradu ambicioznijih strategija energetske tranzicije sa ciljem povećanja isplativosti ulaganja što bi značilo da prioritet moramo dati čuvanju zdravlja građana i smanjenju ogromnih dodatnih troškova koje sektor energetike svojim radom nameće zaštiti javnog zdravlja i životne sredine.

Dok svijet radi na razvoju alternativnih izvora energije koji ne zagađuju, kod nas na Balkanu se i dalje forsiraju termoelektrane. Koliko one zagađuju, koliko se radi na njihovoj modernizaciji i filtriranju svega što izbacuju i koji su balkanski potencijali za druge izvore energije?

U izvještaju Energetske zajednice, koji je objavljen ove godine, nalaze se podaci koji govore da u zemljama Zapadnog Balkana, a posebno u BiH, Kosovu i Srbiji, najveći dio državne pomoći u vidu subvencija je bio usmjeren na proizvodnju električne energije iz uglja što je suprotno potrebi ulaganja dodatnih napora za dekarbonizaciju koja je neophodna u ovoj regiji. Ukupan iznos direktnih subvencija je iznosio oko 500 miliona eura za period 2015-2017. godine, dok je samo trošak indirektnih subvencija za sektor uglja u 2017. godini bio u ukupnom iznosu od 1,06 milijardi eura.

Sigurno da ovi podaci govore koliko države Zapadnog Balkana prednost daju sektoru proizvodnje električne energije iz uglja u odnosu na obnovljive izvore energije.

Zagađenje zraka iz termoelektrana na fosilna goriva ili drugih emitera ne poznaje granice. Termoelektrane na uglj u zemljama Zapadnog Balkana - iako nisu članice EU, zagađuju zrak u zemljama Unije emitujući zabrinjavajuće visoke nivoe štetnih materija. Najveći uticaj

primijećen je na susjedne Rumuniju, Italiju, Mađarsku, Bugarsku, Grčku i Hrvatsku, ali i na udaljenije zemlje kao što su Poljska, Njemačka, Češka i Austrija.

Još 2005. godine, zemlje Zapadnog Balkana potpisale su Sporazum o Energetskoj zajednici, čiji je cilj integracija energetskog tržišta Evropske unije sa tržištima svojih susjeda.

Sporazum je odredio rok do 2018. godine da se zemlje Zapadnog Balkana usklade sa zakonodavstvom Evropske unije o kontroli zagađenja. Međutim, potrebni koraci ka zdravijim i obnovljivim izvorima energije, investicijama i modernizacijama u proizvodnji energije širom Zapadnog Balkana u velikoj mjeri kasne.

Na Zapadnom Balkanu 16 zastarjelih termoelektrana na uglj ugrožava javno zdravlje ogromnim zagađenjem zraka, koje utiče na ljude u regionu, u EU i šire. Ovo zagađenje svake godine izazove 3.000 preuranjenih smrti, 8.000 slučajeva bronhitisa kod djece i druge hronične bolesti koje ukupno koštaju zdravstvene sisteme i privredu od 6,1 do 11,5 milijardi eura. Najveći teret zdravstvenih troškova podnosi EU, u iznosu od 3,1 do 5,8 milijardi eura. Istovremeno, ekonomski teret za zemlje Zapadnog Balkana procjenjuje se na 1,9-3,6 milijardi eura godišnje. Ovo su podaci iz izvještaja Hronično zagađenjem uglja koje smo objavili početkom ove godine, a podaci se odnose na 2016. godinu.

Vijest koja nas je obradovala jeste da Evropska investiciona banka od kraja 2021. neće kreditirati energetski sektor i projekte usmjerene na fosilna goriva, ali sa druge strane kineske investicije u sektoru proizvodnje električne energije iz uglja povećavaju zabrinutost o zaštiti zdravlja građana i životne sredine u regiji Zapadnog Balkana i šire.

Energetska zajednica mora da se ojača kako bi se na vrijeme sprovele postojeće mjere o kontroli zagađenja i usvojilo dodatno zakonodavstvo u Sporazumu o Energetskoj zajednici. Evropska komisija mora dati prioritet kontroli zagađenja i kvalitete zraka u okviru procesa pristupanja EU. Termoelektrane na uglj Zapadnog Balkana su stare, neefikasne i funkcionišu ispod standarda zaštite životne sredine.

Koji se gradovi mogu izdvojiti kao posebno zagađeni u regiji, koliko se prema Vašim saznanjima radi u njima na poboljšanju stanja?

Veliki gradovi u ovom regionu, poput Beograda, Sarajeva i Skoplja, godinama su prisutni i u svjetskim medijima upravo zbog prekomjernog zagađenja zraka koje je najviše izraženo tokom grejne sezone zbog povećanje potrošnje fosilnih goriva, a koje se udružuje sa zagađenjem koje već stvaraju industrije, energetski sektor, poljoprivreda i saobraćaj.

No, svakako treba spomenuti Tuzlu i Lukavac u BiH ili Smederevo, Pančevo i Šabac u Srbiji ili Prištinu na Kosovu. Naravno da je ova lista mnogo duža, ali u velikom broju gradova ili

sela ne postoje zvanične stanice za nadzor kvalitete zraka i zbog toga ne znamo kakvo je realno stanje u cijeloj regiji.

Na kraju, kakva je balkanska budućnost ako se ovako nastavi?

Svake minute, svakog dana u svijetu dijete umre od bolesti uzrokovane zagađenim zrakom, a u istoj toj minuti prijevremeno umre desetak odraslih osoba zbog zagađenog zraka koji dišu tokom života - građani Zapadnog Balkana su dio ove statistike ali građani ne žele biti dio statistike već žele ovu bolnu činjenicu pretvoriti u kreiranje efikasnijih politika o zdravijoj i čistoj životnoj sredini.

I čisti zrak i čista voda u osnovi su važni za ljudski život i dobrobit svakog čovjeka. Osoba može preživjeti nekoliko dana bez vode i samo nekoliko minuta bez zraka.

Vlade zemalja Zapadnog Balkana moraju povećati nivo saradnje sa zemljama u EU kako bi na primjerima dobre prakse i novim znanjima mogli kreirati efikasnije politike ka zaštiti zdravlja građana, životne sredine i ublažavanju klimatskih promjena.

Izvor: balkans-aljazeera.com